

μεγαλυτέρας γειτονικάς νήσους, ἄλλοτε οἱ Βενετοί, ἄλλοτε οἱ Γενοᾶται Ζαχαρίαί ἢ ἄλλοι Γενοᾶται, ἄλλοτε οἱ Ἰωαννῖται τῆς Ρόδου. Ἡ κατοχὴ δὲν ἦτο τοιαύτη ὥστε νὰ ἐμποδίζεται ἡ πειρατεία.

Δυστυχῶς καθ' ὅλην τὴν ξενοκρατίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀπὸ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων, ποικίλοι πειραταὶ ἐλήστευαν καὶ ἠρήμωναν τὰς μικροτέρας νήσους, αἱ ὅποια δὲν ἠδύναντο νὰ ὀχυρωθοῦν καλῶς. Ἡ πειρατεία ἐκτυπήθη ὀριστικῶς εἰς τὸ Αἰγαῖον μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Ὁ Κανάρης ἔδωκε τὸ θανάσιμον κτύπημα εἰς τοὺς πειρατάς.

Ἰδέαν τινὰ τοῦ τρόμου τὸν ὅποιον ἐνέπνεεν ἡ πειρατεία τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῆς τουρκοκρατίας παρέχει σπουδαιοτάτη παρατήρησις τοῦ κ. Μελά. Εἰς τὴν Ἰκαρίαν σώζεται ἡ λ. *χωστοκέλλι*, χωστὸ ἦτοι χωσμένο κελλί, δηλ. σπίτι κρυφὸ ἢ κρυμμένο, καὶ ὁ κ. Μελάς ἀνεκάλυψε καὶ ἐφωτογράφησεν ἕνα χωστοκέλλι ὡς πολυτίμον μαρτυρίαν τῶν κινδύνων τῆς πειρατείας. Εἰς ὑψηλὰ μέρη ἐντὸς πυκνῆς συστάδος δένδρων ἔκτιζαν ἕνα μικρὸν σπίτι, τὸ ὅποιον περιέβαλλαν ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης μὲ μεγάλον τοῖχον διὰ νὰ ἐμποδίσουν νὰ φαίνεται ὁ καπνὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὸ φῶς τὴν νύκτα. Ἐν περιπτώσει ἐπιδρομῆς οἱ ἔνοικοι τοῦ χωστοκελλίου κατέβαιναν εἰς μεγάλον κρυψῶνα, ὅπου ὑπῆρχαν καὶ πολλὰ τροφίμα. Ὁ κρυψὸν δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ εὔρεθῃ.

Τὸ χωστοκέλλι μαρτυρεῖ τὰ μαρτύρια τῶν προγόνων μας καὶ ὁ κ. Μελάς μὲ τὴν περιγραφὴν του μᾶς ὠδήγησεν νὰ ἐννοήσωμεν τὰ δεινὰ τῆς πειρατείας. Ἀναμένομεν μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ τὸν δεύτερον τόμον τῆς ἱστορίας τῆς Ἰκαρίας μὲ τὰ πολύτιμα ἔγγραφα.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕΛΟΥΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ.—Ἡ προϊστορικὴ ἑλληνικὴ Ἀμφικτυονία τῶν πόλεων τοῦ ποταμοῦ Ἀξιού, ὑπὸ Ἰ. Κ. Βογιατζίδου.

Α'. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν πρωτομεταναστῶν.

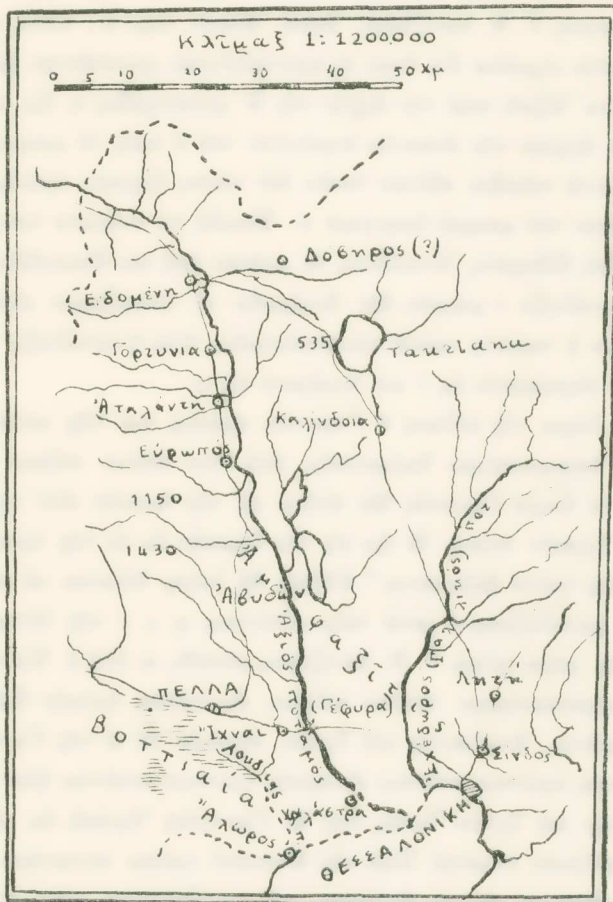
Εἰς προηγουμένῃ μου ἀνακοίνωσιν, περίληψις τῆς ὁποίας ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ Πρακτικά τῆς Ἀκαδ. Ἀθ., τόμ. 30, 1955, σ. 286, κατέδειξα ποῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία μακεδονικὴ, παρὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμόν, πόλις αἰ" *Ἰχραι*, ὅπου τὸ μαντεῖον τῆς Ἰχναίης Θέμιστος. Ἀφετηρία εἰς τὴν ἔρευνάν μου ταύτην ἐχρησίμευσεν ἡ παρατήρησις δύο ἀρχαίων τοῦ Δ'-Γ' π. Χρ. αἰ. ἐπιγραφῶν τῆς νήσου Τήνου, IG, 12, 5, 872 καὶ 875, ὅπου ἀναγράφεται «ἐρίατο τὰ χωρία τὰ ἐν Σίχρῃ». Ἡ τοπωνυμία αὕτη, Ἰωνικῆς διαλέκτου, ἢ *Σίχρη*, τῆς ὑπὸ τῆς φυλῆς τῶν Ἰώνων προϊστορικῶς ἐποικισθείσης νήσου Τήνου, ταυτίζεται κατὰ τὴν γνώμην μου μὲ τὴν τοπωνυμίαν τοῦ Ἀξιού αἰ" *Ἰχραι*,

ένικ. ἡ Ἰχνη, ἐπίσης ἰωνικῆς διαλέκτου· διότι ἐκ τοῦ ἰνδογερμανικοῦ *S* πρὸ φωνήεντος συνήθως προῆλθεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν *h* δασύ, ἤτοι δασεῖα, ὡς τά: ἀρχ. ἰνδ. *sapta*, λατιν. *septem*, ἑλλην. ἑπτὰ μὲ δασεῖαν, λατιν. *sequor*, ἑλλην. ἔπομαι, λατιν. *serpo*, ἑλλην. ἔρπω μὲ δασεῖαν κ. λ. Schwyzer, Griech. Gramm. I, 303; Γ. Ν. Χατζιδάκι, Ἀκαδ. Ἀναγν. Α', 1902, σ. 464. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ Σίχνη, ὅπως διεσώθη ἐν Τήνῳ, ἔγινεν ἡ Ἰχνη μὲ δασεῖαν. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ εἰς τὴν δευτέραν συλλαβὴν τῆς λ. Ἰχνη ὑπάρχει τὸ δασὺ *χ*, διὰ τοῦτο ἡ δασεῖα τῆς πρώτης συλλαβῆς κατ' ἀνομοίωσιν ἀπεβλήθη, Γ. Ν. Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικὰ ἀναγν. τόμ. Α', 1902, σ. 477. Διὰ τοῦτο ἡ λ. Ἰχνη-Ἰχναὶ φιλοῦται. Ἀπόδειξις δὲ ὅτι ὁρθῶς ἐταυτίσθη ὑπ' ἐμοῦ τὸ ὄνομα ἡ Σίχνη τῆς ἰωνικῆς Τήνου μὲ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ Ἀξιοῦ ἡ Ἰχνη-αἱ Ἰχναὶ, εἶνε ὅτι οἱ Μακεδόνες τῆς ἐποχῆς Φιλίππου Β' εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ, ΒΔ τοῦ χρυσοφόρου ὄρους Παγγαίου, διὰ λόγους ἐκμεταλλεύσεως τῆς περιοχῆς ἴδρυσαν ὁμώνυμον ἀποικίαν τῶν Ἰχνῶν τοῦ Ἀξιοῦ, τὴν Ζίχναν, ὡς ἐν τῇ προηγουμένη ἀνακοινώσει διέλαβα, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δωρικοῦ τύπου, ἤτοι μακεδονικοῦ, μὲ τὴν κατὰληξιν -α, ἀντὶ Σ, ἐν ἀρχῇ ἔχει Ζ, φθόγγον ὅστις εἶνε αὐτὸ τοῦτο Σ ἠχηρόν¹. Ὁ δὲ πληθυντικὸς ἀριθμὸς Ἰχναὶ ἀντὶ Ἰχνη εὐρίσκει τὰ ἀντίστοιχα εἰς τὰ ἡ Ἀμύκλα-αἱ Ἀμύκλαι, ἡ Θεράπνη-αἱ Θεράπναι, ἡ Θήβη-αἱ Θῆβαι, ἡ Μυκῆνη-αἱ Μυκῆναι κ.τ.τ. Ἐκ τῆς συντηρήσεως ἐξ ἄλλου εἰς τὴν ἀπομεμονωμένην νῆσον Τήνον τοῦ ἀρχικοῦ Σ τῆς τοπωνυμίας Σίχνη μέχρι καὶ τοῦ τρίτου αἰ. π. Χρ., τῆς ἐποχῆς τῶν ἐπιγραφῶν βλέπομεν ὅτι τὸ ἀρχικὸν ἰνδοευρωπαϊκὸν Σ πρὸ φωνήεντος, δὲν εἶχεν ἀκόμη εἰς τὴν ἑλληνικὴν τραπῆ εἰς *h*, ὅτε ἔγινεν ὑπὸ τῶν Ἰώνων ἡ ἀποίικισις τῆς Τήνου, ἤτοι κατὰ μὲν τὸν Beloch τὸν ΙΓ' αἰ. π. Χρ., κατὰ δὲ τὸν Bengtson πρὸ τοῦ 1000 π. Χρ. Ἰδὲ Beloch, Griech. Gesch. I, a, 126. Bengtson, Gr. Gesch. σ. 52². Περαιτέρω τὰς παρατηρήσεις μου ταύτας περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως τῶν Ἰχνῶν, ἣτις ἀποδεικνύεται οὕτως ἴδρυμα τῶν Ἰώνων, ἐπεξέτεινα καὶ εἰς ἄλλας τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ ἑλληνικὰς πόλεις, ἣτοι μὲ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα, ἀναζητῶν τὸν χρόνον τῆς ἰδρύσεως τῶν πόλεων τούτων, λαβὼν ὑπ' ὄψιν μου ὅσα ὁ U. Köhler ἔγραψεν ἐν Sitz.-ber. d. Preuss. Akad., ἔτ. 1897, σ. 270 ἐ. «Ἐν τῇ μέσῃ ποταμῖα τοῦ Ἀξιοῦ κοιλάδι.. ἀριθμὸς πόλεων, Ἀταλάντη, Εἰδομένη, Γορτυνία, Εὐρωπὸς φέρουσιν ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα... ἐν τῇ ἐνδοχώρᾳ τῆς Βοττιαίας αἱ Ἰχναὶ... ἐν Πιερῖα τὸ Δῖον.

¹ Ἰδὲ JEAN KALLÉRIS, Les anciens Macédoniens I, 180, 259, 262, Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΚΙ Αὐτ. σ. 445, κ. FOY, Lautsystem σ. 50, MAYSER, Gramm. d. griech. Papyri, 1906, σ. 204.

² Τοῦτο πρὸς τούτοις σημαίνει ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Σίχνης τοῦ Ἀξιοῦ ἔγινεν Ἰχνη μετὰ τὴν ἰωνικὴν μετανάστευσιν εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ πρὸ τοῦ Ε' αἰῶνος, ἀφοῦ τὰ νομίσματα φέρουσιν τὸν τύπον Ἰχναίων. Ἄλλ' ἡ λατικὴ παράδοσις διατηροῦσεν ἀκόμη τὸν τύπον μετὰ τοῦ Σ, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀποίκισιν τῆς Ζίχνας.

Ἐπιβεβλημένον συμπέρασμα εἶναι ὅτι τὰ ἐδάφη τούτων τῶν πόλεων ὑπῆρξάν ποτε ἑλληνικά (πρὶν γίνουσι Μακεδονικά), ἤτοι κατωικήθησαν ὑπὸ φύλων ἐγγύς συγγενῶν τῶν πρὸς Ν. κατοίκων τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου». Ἐξήτασα λοιπὸν τὰ ὀνόματα τῶν πέντε πόλεων τῆς κάτω κοιλάδος τοῦ Ἄξιου, ἀπὸ Β πρὸς Ν μέχρι τοῦ Θερμικοῦ κόλπου, ἢ *Εἰδομένη*, ἢ *Γορτυνία*, ἢ *Ἀταλάντη*, ἢ *Εὐρωπός*, αἰ *Ἴχλαι*. Μήπως πλὴν

Χάρτης τῆς περιοχῆς τοῦ Κάτω Ἄξιου κατὰ *Henrici Kiepert, Formae Orbis antiqui*. (Πίναξ XVI.)

ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς μακρὸς φθόγγος \bar{a} μόνον εἰς τὴν δωρικὴν καὶ αἰολικὴν τῶν Ἴχων καὶ ἄλλων τὰ ὀνόματα εἶναι τῆς Ἴωνικῆς διαλέκτου καὶ ἰδρύθησαν ὑπὸ Ἴωνων;

Βεβαίως καὶ αἱ τοπωνυμῖαι ἢ *Εἰδομένη*, ἢ *Ἀταλάντη* μὲ τὴν κατάληξιν -η εἶναι τῆς Ἴωνικῆς διαλέκτου, διότι ὁ ἰαπετικὸς μακρὸς φθόγγος \bar{a} διατηρήθη εἰς τὴν

διάλεκτον, ἐτράπη δὲ εἰς ἔψιλον μακρόν, ε, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 480 π. Χρ. ἤρχισε νὰ γράφεται ὡς ἦτα, η, εἰς τὴν Ἰωνικὴν καὶ Ἀττικὴν, εἰς ὅσας λέξεις ἀρχαίῳθεν ἐκληρονομήθη. Φυσιολογικῶς δηλ. οἱ Ἴωνες (καὶ Ἀθηναῖοι) ἤρχισαν νὰ ἐκφωνοῦν τὸν πατροπαράδοτον μακρόν φθόγγον $\bar{\alpha}$ ὡς ἀνοικτὸν φθόγγον ἔψιλον, ε, μακρόν, ὅχι βραχύ, παριστώμενον ἀργότερα ἀπὸ τοῦ 480 π. Χρ. διὰ τοῦ γράμματος ἦτα, η¹. Πότε ἤρχισεν ἡ τοιαύτη ἀνοικτὴ ἐκφώνησις τοῦ μακροῦ $\bar{\alpha}$ εἶναι ἄδηλον. Ἀλλὰ πάντως τοῦτο ἐγένετο εἰς χρόνους παλαιούς, Γ. Ν. Χατζιδάκι, Ἀκαδ. Ἀναγν. τόμ. Α', 1924, σ. 223.

Τοῦτο ἄραγε σημαίνει ὅτι ὅταν οἱ πρωτοῦντες μετανάσται ἔφθασαν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κάτω Ἀξιοῦ, περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Β' χιλιετηρίδος π. Χρ., οἱ τῆς Ἰωνικῆς φυλῆς εἶχαν ἤδη ἀρχίσει τὴν ἀνοικτὴν ἐκφώνησιν τοῦ $\bar{\alpha}$ πρὸς τὸ μακρόν ε; ἢ οἱ Ἴωνες τοῦ Ἀξιοῦ μετὰ ἀπόδοτον αἰώνων τινῶν, ἐπὶ τόπου, ἤρχισαν τρεπόμενοι πρὸς τὴν ἀνοικτὴν ἐκφώνησιν τοῦ μακροῦ ἰκπετικοῦ $\bar{\alpha}$; Ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα ταῦτα τῶν ὡς ἄνω πόλεων τοῦ Ἀξιοῦ, Εἰδομένη, Ἀταλάντη, τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην ἐγνώσθησαν, φέροντα τὴν κατάληξιν $\bar{\epsilon}$ μακρόν, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν εἰμὴ ὅτι τὸν Ε' αἰῶνα π. Χρ., ἦτο ἡ τοιαύτη τροπὴ συντετελεσμένη, ἦτοι ἡ κατάληξις τῶν ὀνομάτων τῶν δύο πόλεων ἐπροφέρετο ὡς $\bar{\epsilon}$ καὶ ἐγράφετο ὡς η.

Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἡ Γορτυνία, ἀμέσως διὰ τῆς καταλήξεως τοῦ $\bar{\alpha}$ μακροῦ, δείχνει διαφοροποίησιν διαλεκτικὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων πόλεων τοῦ Ἀξιοῦ τὰ ὀνόματα, ἦτοι τὸ ὄνομα Γορτυνία δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἰωνικὴν ἀλλ' εἰς τὴν αἰολικὴν διάλεκτον τῶν Ἀχαιῶν· ἐπίσης δὲ ὅχι εἰς τὴν δωρικὴν ὡς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τῆς ἀρκαδικῆς Γορτυνίας τοῦτο βεβαιοῦται². Οὐδεὶς δὲ λόγος δύναται νὰ γίνῃ, ἐν προκειμένῳ, περὶ τῆς καταλήξεως $\bar{\alpha}$ μετὰ τοὺς φθόγγους ρ, ι, ε τῆς Ἀττικῆς μόνον διαλέκτου, ὡς σοφία, χώρα, γενεά, Γ. Ν. Χατζιδάκι, αὐτόθι, σ. 224 ἐ. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι τῶν πέντε παραποταμίων τούτων πόλεων, ὠμιλοῦσαν ἰωνικὴν διάλεκτον οἱ κάτοικοι τῆς Εἰδομένης, Ἀταλάντης καὶ Ἰχνῶν, ἀχαικὴν δὲ οἱ τῆς Γορτυνίας, ἦτοι οἱ συνοικήσαντες τοὺς πρώτους τούτους οἰκισμοὺς πρωτομετανάσται ἦσαν τῆς μὲν Εἰδομένης, Ἀταλάντης καὶ Ἰχνῶν Ἴωνες, τῆς δὲ Γορτυνίας Ἀχαιοί, ὡς μὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀργότερα ἐγιναν γνωστοί. Περὶ τῆς Εὐρωποῦ γράφω κατωτέρω ὅτι ἀνήκεν εἰς Ἴωνας. Οὕτω φθάνομεν εἰς τὴν θεώρησιν τοῦ προβλήματος ποῖαι ἦσαν αἱ πρῶται ἑλληνικαὶ φυλαὶ αἱ εἰσελθούσαι ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ἀξιοῦ καὶ ποῦ ἐγκατεστάθησαν; Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ στερεώσω καὶ μὲ δύο ἄλλας συναφεῖς ἐρεῦνας μου. Πρῶτον μὲ αὐτὰ τὰ γλωσσικὰ λείψανα, τὰ ὁποῖα ἀποκαλῶ γλωσσικὰ ἀπολιθώματα, τὰ περιελ-

¹ Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Αὐτόθι, σ. 469.

² Ἦτις ἦτο ἴδρυμα τῶν Ἀχαιῶν. Περὶ τοιούτων ὁμωνυμιῶν ἰδὲ κατωτέρω.

θόντα εις ἡμᾶς μέχρι σήμερον, τῶν ὀμιλουμένων ὑπὸ τῶν πρωτομεταναστῶν διαλέκτων ἰωνικῆς καὶ ἀχαϊκῆς. Δεύτερον μὲ τὴν ὀμωνυμίαν καὶ ὀμοφυλίαν τῶν οἰκισμῶν τοὺς ὁποίους ἴδρυσαν πρὸς νότον, συνεχίζοντες τὴν μετανάστευσιν, οἱ πρῶτοι Ἕλληγες Ἄς προσθέσω ἐδῶ ὅτι εὐρήματα ἐξ ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν τῶν πέντε πόλεων δὲν ἔχομεν, διότι δὲν ἔγιναν μέχρι τοῦδε τοιαῦται ἀνασκαφαί.

Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔγινεν εἰς τὸν Ἀξιὸν ἡ ἐγκατάστασις τῶν πρωτοελλήνων μεταναστῶν θὰ περιγράψω τὴν περιοχὴν ἀπὸ ἀπόψεως γεωπολιτικῆς, ὡς ἐπὶ τόπου τὴν ἀντελήφθη. Ἐκ τῆς γεωπολιτικῆς ἐν πρώτοις διδασκόμεθα ὅτι κάθε λαὸς ὁ ὁποῖος μεταναστεύει εἰς μίαν χώραν, ὅπως ἐν προκειμένῳ οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι, οἱ εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἔλληνες, οἱ μεταναστεύσαντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον, πιθανῶς περὶ τὸ ἔτος 1900 π. λρ.¹, ἀκολουθεῖ τοὺς ποταμούς². Ἐν προκειμένῳ οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι διὰ τὰ φθάσουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἠκολούθησαν ἐξ Οὐγγαρίας πρὸς Ν. τὴν κοιλάδα τοῦ Μοράβα ποταμοῦ, ἥτις συνδέεται μὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ, δι' ἐνὸς ὑψώματος περίπου 450 μ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὑπερβοῦν ἐντεῦθεν κατηρθύνθησαν πρὸς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἀξιοῦ καὶ ἐγκατεστάθησαν παρὰ τὸν ποταμόν³. Ἡ ἔλξις τῶν Ἰνδοευρωπαίων ὑπὸ τοῦ Ἀξιοῦ λαμβάνει τὴν μορφήν ἰδρύσεως ἐκεῖ οἰκισμῶν παραποταμίων. Ἡ ἀρχαιοτάτη σκοτεινὴ ἱστορία πολλῶν λαῶν τῶν ὄντων δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ αἱ σχέσεις τὰς ὁποίας εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἀνέπτυξαν οἱ λαοὶ οὗτοι μὲ τοὺς ποταμούς. Οὕτω τοὺς Μακεδόνας τῆς Ὀρεστίδος, κατὰ τὸν ἄνω ροῦν τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ, τοὺς Ἐλιμιώτας κατὰ τὸν μέσον ροῦν τοῦ Ἀλιάκμονος, τοὺς Λυγκηστὰς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἐριγῶνος ποταμοῦ ἔχαρακτήρισα ἄλλοτε ὡς παραποταμίους λαοὺς, ὅταν ὡς μετανάσται κατέλαβαν τὴν ὄρεινὴν Μακεδονίαν εἰς τὰς ἀρχὰς πιθανῶς τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος⁴. *Κινούμενον ὕδωρ*, ὡς παρετήρησα, ἀναζητοῦσαν παντοῦ οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι μετανάσται, περὶ τὸ ὁποῖον πάντοτε λαμβάνει ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς τὴν μορφήν πεδιάδος· καὶ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ ὅταν κατέβησαν οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι μετανάσται ἴδρυσαν τοὺς οἰκισμοὺς των. Εἰς τὴν πεδιάδα περαιτέρω τοῦ Κηφισσοῦ τῆς Βοιωτίας, τοῦ Εὐρώτα τῆς Λακωνίας, τοῦ Ἀχελῷου τῆς Δυτ. Ἑλλάδος ἐπίσης ἀπέβλεψαν οἱ

¹ HERM. BENGSTON, Griechische Geschichte, München 1950, σ. 18 ἔ. 27, 24.— ULR. WILCKEN, Griechische Geschichte, ἔκδ. ζ', 1951, σ. 30.— BERVE, Griech. Geschichte, τόμ. Α', σ. 22.

² FRIEDRICH RATZEL, Politische Geographie, ἔκδ. Γ', 1923, σ. 528.

³ KARL BELSCH, Griechische Geschichte, ἔκδ. Β', 1, α', σ. 68. BERVE, Ἐνθ' ἄν. σ. 22.

⁴ I. K. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, τόμ. Α', σ. 402.

μετανάσται διὰ τὰ ἐγκαταστήσουν τὰς ἐστίας των¹. Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιῦ.

Ναὶ μὲν ἡ νεωτάτη ἱστορικὴ ἔρευνα ἀναγνωρίζει ὡς πρώτους μετανάστας Ἑλληνας εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον τοὺς Ἴωνας· τὴν γνώμην ταύτην τοῦ μακαρίτου P. Kretschmer, ἐν Glotta 1, 13, ἀπεδέχθησαν ὁ Ulf. Wilcken, Griech. Geschichte, ἐκδ. ζ', 1951, σελ. 33, καὶ ὁ Bengtson, Griech. Gesch., σ. 29, ἀλλ' ὁ Wilamowitz, Der Glaube der Hellenen, τόμ. Α' σ. 63, ἐδέχετο, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ὅτι τὸ πρῶτον στρώμα τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν ἀπετελεῖτο ἐνιαίως ἀπὸ Ἀχαιοὺς (Αἰολεῖς) καὶ Ἴωνας καὶ ὅτι ὡς γλῶσσα τοῦ πρώτου τούτου στρώματος ἐπιτρέπεται νὰ νοηθῇ ἐνιαίως ἡ Ἴωνικο-αιολικὴ διάλεκτος. Καὶ ἡ γνώμη αὕτη μόνον μέχρι τινὸς ἀποδεικνύεται ἀληθῆς ἐκ τῆς ὅλης παρουσίας μελέτης μου, διότι ἐδῶ εἰς τὸν Ἀξιὸν ἡ διαφοροποίησις τῶν δύο διαλέκτων φαίνεται προχωρημένη, ἀφοῦ καὶ ὁ τόπος ἐβιοθηύσει τὴν διαφοροποίησιν. Ὁ τόπος, ἡ παραποταμία ἑκτασις, δὲν ἦτο πεδιάς, ὅπου ἡ ἀπομόνωσις τῶν πληθυσμῶν δυσχεραίνεται καὶ εὐκολύνεται ἡ ἀνάκρασις αὐτῶν. Ἐδῶ τὰ ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων τοῦ Ἀξιῦ εἰς αὐτὸν ἐκβάλλοντα ποτάμια καὶ χεῖμαρροι χωρίζουν τὴν χώραν εἰς χωρία ἀπομονούμενα. Ἄλλ' ἐνόητα παρεῖχεν ὁ ποταμὸς εἰς τοὺς ἀπομονουμένους, ὅπως ἡ θάλασσα εἰς τοὺς παρακτίους.

Ὡς ἀνωτέρω εἶδαμεν, οἱ μετανάσται ἀναζητοῦντες κινούμενον ὕδωρ ἐστάθμευσαν εἰς τὸν κάτω ροῦν τοῦ Ἀξιῦ. Ἐκεῖ ἐστάθμευσαν, ὅχι μόνον χάριν τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους τῆς παραποταμίας χώρας, ἡ ὁποία περιλαμβάνει μικρὰ ὑψώματα γῆς, τὰ ὅποια ἔλκουν τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἐγκατοίκησιν. Ἡ προτίμησις ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ Ἀχαιῶν τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἀξιῦ σημαίνει ὅτι ἦσαν λαὸς τὸν ὅποῖον ἀπωθοῦν τὰ ὄρη. Γενικῶς μὲν τὰ ὄρη ἀπωθοῦν τοὺς λαοὺς, ἀλλ' οἱ λαοὶ ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυστάσις των ἀντιδροῦν εἰς τὴν ἀπώθησιν. Οἱ λεγόμενοι π.χ. Δωριεῖς κατενίκησαν τὴν ἀπώθησιν, ἐνῶ οἱ Ἴωνες καὶ Ἀχαιοὶ ἠττήθησαν ὑπ' αὐτῆς καὶ ἀπωθήθησαν πρὸς θαλάσσης (Fr. Ratzel, Αὐτόθι, σ. 588).

Ἐκ τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας τῶν ἀντι διδασκόμεθα ὅτι οἱ ἀνθρωποὶ γενικῶς κατοικοῦν πυκνότερα εἰς μέσα ὕψη τῶν πεδιάδων. Οὕτω εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ μεγαλύτερα πυκνότης πληθυσμοῦ παρατηρεῖται εἰς τὰ ὕψη 100-300 μέτρων, εἰς δὲ τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς τὰ 0,38 τοῦ πληθυσμοῦ κατοικοῦν εἰς ὕψη μεταξὺ 150-300 μ. Τὴν αὐτὴν ἔλξιν παρατήρησα τῶν προϊστορικῶν μεταναστῶν πρὸς τὰ μέσα ὕψη τῶν πεδιάδων τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου ὅπου ἀναζητοῦσαν, ὡς ἀνωτέρω εἶπα, κινούμενον ὕδωρ. Οὕτω ἂν παρατηρήσωμεν τὸν Μέσον καὶ Κάτω ροῦν τοῦ Ἀξιῦ βλέπομεν ὅτι

¹ FR EDRICH RATZEL, ἐνθ' ἀν. σ. 489, 560.

ἡ στενωπὸς τῆς πόλεως τῶν Βελεσσῶν ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ δεσπόζεται ἐγγύτατα τοῦ ποταμοῦ ὑπὸ ὑψωμάτων 300-400 μ. ὑπὲρ τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ. Τοιαῦτα μέσα ὑψώματα ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθῶν τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκομεν μετὰ τὰς Βελεσσάς ΝΑ, ἐκεῖ ὅπου γίνεται ἡ συμβολὴ τοῦ Ἐριγῶνος καὶ Ἀξιοῦ καὶ περαιτέρω Ν. Α.

Ποῦ ἔκειντο τὰ πέντε χωρία τῶν πρωτομεταναστῶν ἐντὸς τῆς παραποταμίας χώρας τοῦ Ἀξιοῦ; Ἀπὸ τὸν Θουκυδ. 2,100 μανθάνομεν ὅτι πρώτη παραποτάμιος πόλις τῶν Παιόνων πρὸς Β. τοῦ μακεδονικοῦ βασιλείου, ἐπὶ Περδίκκου Β', ἦτο ἡ Δόβηρος παρὰ τὴν σημερινὴν εἰς τὰ σύνορα Γιουγκοσλαβίας-Ἑλλάδος λίμνην Δοηράνην, παιονικοῦ ὀνόματος. Ἀμέσως πρὸς Ν τῆς Δοβήρου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ κατὰ Θουκυδ. ἔκειτο ἡ Εἰδομένη, ἐναντι τῆς σημερινῆς Γιουγκοσλαβικῆς πόλεως Γευγελῆς, ὅπου ὁ Hahn ἀνεγνώρισεν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ γεωγράφου Δήμιτσα, II, 2,228. Ἄλλαι ἀποδόσεις τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Εἰδομένης εἶναι αἱ ὑπὸ Kiepert καὶ C. Müller. Τοιαύτη κατὰ μ. μ. μένος, -μένη ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἰλλυρικὴν, Krahe, Personennamen 149, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν. Ὁ Schwyzer, Griech. Gram. 1,525,2 δέχεται ὅτι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι ἐλληνικόν. Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναγράφει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως κατὰ πληθυντικὸν Ἰδομεναί, ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος III, 12, 36 Ἰδομένη, ὡς καὶ ὁ Ἱεροκλῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ Tabula Peutinger. ἀναγράφει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Idomenia, τὸ ὅποῖον πρέπει νὰ μεταγραφῆ εἰς Εἰδομένηα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ πόλις κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν προσέλαβε τὴν κατάληξιν -αία, τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Νοτίως τῆς Εἰδομένης εἰς ἀπόστασιν περίπου 10 χιλιομ. ἔκειτο ἡ Ἀχαικὴ πόλις Γορτυνία, κτισμένη εἰς ὕψος 59 μ. περίπου ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ὁ Στράβων ἀναγράφει τὴν πόλιν κατ' οὐδέτερον Γορτύνιον, ὁ δὲ Πτολεμαῖος καὶ Στέφανος Βυζάντιος Γορδυνία. Ἐκ τῆς προϊστορικῆς ταύτης πόλεως συνεχίζοντες τὴν μετανάστευσιν πρὸς νότον οἱ Ἀχαιοὶ ἱδρυσαν τὴν Ἀρκαδικὴν πόλιν Γόρτυνα, ἐκ νομισμάτων γνωσθεῖσαν «Ἀχαιῶν Κορτυνίων»· ἰδὲ Πausan. 8, 4, 8 καὶ Ἡσύχιον ἐν λ. Κορτύνιοι. Ὅτι προελαύνοντες μετανάσται ἢ προελαύνοντες κατακτηταὶ ἢ ἀπόδημοι ἄποικοι κτίζουσι εἰς νέας χώρας νέας πόλεις, ἐν εἴδει ἀφιδρυμάτων, ὀνομάζοντες αὐτὰς μετὰ τὰ αὐτὰ ὀνόματα τῶν μητροπόλεων, ἔχει τοῦτο παρατηρηθῆ. Οἱ ἄποικοι ἐκλέγουσι καὶ γεωγραφικὰς θέσεις τῶν νέων πόλεων προσομοίας μετὰ τὰς θέσεις τῶν μητροπόλεων. Οὕτω πδχ. τῆς προϊστορικῆς Ἰχνης τοῦ Ἀξιοῦ ὁμώνυμος ἰωνικὴ ἀποικία ἐν Θεσσαλίᾳ ἐκτίσθη παρὰ τὸν Ἐνιπέα ποταμὸν αἱ Ἰχναί τῆς Θεσσαλίας. Κατὰ δὲ τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν οἱ Μακεδόνες ὀρμώμενοι ἐκ τῆς Μακεδονίας κτίζουσι νέαν πόλιν παραποτάμιον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν Ἰχνας, «ἐπὶ τοῦ Βάλιχα ποταμοῦ». Ὁμοίως Σέλευκος Α' ὁ Νικάτωρ ἀνεκαίνισε τὴν πόλιν τῶν Οὔρφων, ἐπὶ μικροῦ παραποτάμου τοῦ Εὐφράτου, εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μεσοποταμίαν, ὀνομάσας αὐτὴν Ἐδεσσαν, ὡς λέγει

Στέφανος ὁ Βυζάντιος «διὰ τὴν τῶν ὑδάτων ρύμην ἀπὸ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ» Ἐδέσσης. Τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνεγνωρισμένης γεωπολιτικῆς ἀρχῆς ὅτι κάθε λαὸς ἐξω τῶν ὁρίων τῆς πατρίδος του ἀναζητεῖ νὰ εὕρῃ τὰ φυσικὰ τῆς πατρίδος του πλεονεκτήματα, F. Ratzel, Αὐτ. σ. 63έ. Εἰς τοῦτο θὰ προσθέσω καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅτι ὁ γενικὸς νόμος τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ ὁμοιοτήτων τῶν ἀνθρώπων «ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει», κατ' ἐπέκτασιν δύναται νὰ ἰσχύῃ καὶ ἐν προκειμένῳ, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἀνθρώπος παντοῦ ἀναζητεῖ ὁμοιότητάς, αἱ ὁποῖαι τὸν ἱκανοποιοῦν. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο.

Ὁ Beloch ἐν Griech. Gesch. 1, α', 74 διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες πρωτομετανάστει δὲν συναπεκόμιζαν ἀνώτερον ὑλικὸν πολιτισμὸν ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἐν τῇ χώρᾳ εὗρηκαν, ἐπικαλεῖται τὴν γενικὴν παρατήρησιν ὅτι ἡ ὁδὸς τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ ἐπροχώρησεν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν. Ἐν προκειμένῳ διὰ νὰ ἐνισχύσω τὴν σχέσιν ἣτις ὑπάρχει ὁμωνυμίας καὶ ὁμοφυλίας μεταξὺ πόλεων αἵτινες ἰδρύθησαν βορειότερα τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς ὁμωνύμους καὶ ὁμοφύλους πόλεις τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, ἐπικαλοῦμαι τὴν γενικὴν παρατήρησίν μου ὅτι ἡ βαρβαρότης εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἐπροχώρησεν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Ἡ αὐτὴ φυλὴ ἣτις ἴδρυσεν τὴν Γορτυνίαν τοῦ Ἀξιοῦ, κατὰ ταῦτα, ἴδρυσεν καὶ τὴν Γόρτυνα τῆς Ἀρκαδίας ὅπως τὴν Σίχνην τοῦ Ἀξιοῦ, τὰς Ἴχνας τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴν Σίχνην τῆς Τήνου καὶ καθεξῆς οὕτω περαιτέρω. Νοτιώτερα τῆς Γορτυνίας εἰς ἀπόστασιν 10 περίπου χιλιομέτρων ἔκειτο ἡ Ἀταλάντη, κατὰ Δήμισαν II, 2,227 πιθανῶς εἰς τὸ ἐπὶ τουρκοκρατίας Axilatı. Θεωρῶ βέβαιον ὅτι πρέπει νὰ ταυτισθῇ ἡ Ἀταλάντη πρὸς τὴν ὑπὸ Στεφάνου Βυζαντίου παραδιδομένην Ἀλλάντη, Ἀλλάντιον, διότι θὰ ἐπενήργησεν εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ ὀνόματος ὁ νόμος τῆς ἀνομοιώσεως. Νέα ἐξ αὐτῆς ἀποικία τῶν πρωτομεταναστῶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Λοκρίδα ἡ Ἀταλάντη. Ἀπὸ τῆς Ἀταλάντης τοῦ Ἀξιοῦ νοτιώτερα κατὰ 10 περίπου χιλιόμετρα ἔκειτο ἡ Εὐρωπός. Ὁ Δήμισας II, 2, 226 τὴν τοποθετεῖ εἰς τὸ ἐπὶ τουρκοκρατίας Basadschi. Ὁ Oberhumer ἐξ αὐτῆς ἀποικίαν θεωρεῖ τὸν Ὠρωπὸν, μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἐξ οὗ ἡ φυλετικὴ σχέσις μεταξὺ μεταναστῶν τῆς Εὐρωπῆς καὶ τοῦ Ὠρωποῦ, παρακτίου ἀρχαίας πόλεως εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ τῆς Βοιωτίας. Κατὰ Στέφανον Βυζάντιον ἐν λ. Ἀμφίπολις, Σέλευκος ὁ Νικάτωρ ἀνεκαίνισεν τὴν πρότερον Τελμησσὸν ἐν Συρίᾳ εἰς Ὠρωπὸν, ὁμώνυμον τοῦ Βοιωτικοῦ καὶ παραποτάμιον ἐπίσης. Ἡ πόλις Εὐρωπὸς ἐσώζετο ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὡς ἐκ τοῦ Ἱεροκλέους Συνέκδ. 638, 4 πιστοῦται. Ἡ ἐτυμολογικὴ σχέσις τῶν δύο ὀνομάτων Εὐρωπὸς-Ὠρωπὸς πρέπει ν' ἀναχθῇ εἰς τὴν ταυτότητα τῆς ρίζης ῥω - ῥυ - τοῦ ῥέω, καθὰ πλω - πλυ τοῦ πλύνω, Curtius⁴ σ. 220 ὅθεν ἀνακύπτει ἡ σχέσις τῆς Εὐρωπῆς τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ὠρωποῦ τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ. Ἡ νοτιωτάτη τῶν παραποταμίων τοῦ Ἀξιοῦ προϊστορικῶν πόλεων αἱ Ἴχνας

ἔκειντο παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιῶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τοῦ Θερμαϊκοῦ, ὡς ἐν τῇ προηγουμένη μου ἀνακοινώσει ἐξέθηκα καὶ ὄχι ὡς εἰς τὸν παρατιθέμενον ἀνωτ. χάρτην τοῦ Kiepert φαίνεται. Κατὰ Δήμιτσαν II, 2, 225 εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Ἀξιῶ παρὰ τὸ Messir Baba ὅπου πολλὰ ἀρχαῖα ἐρείπια εὐρέθησαν. Πᾶσαι αὗται αἱ πόλεις τοῦ Ἀξιῶ, ἰδρύματα τῶν ἐλλήνων πρώτων μεταναστῶν, ἔχουν καλυφθῆ ὑπὸ ἐρειπίων ἀναμένουσαι τὴν σκαπάνην τῶν ἀρχαιολόγων διὰ ν' ἀποκαλυφθοῦν. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λ. ἢ Σίχνη ἰδὲ τὴν κατωτέρω ἐν τῷ παρόντι τόμῳ ἀνακοίνωσίν μου «Ἡ ἐπιβίωσις τῶν Ἰώνων εἰς τὴν Θεσσαλίαν».

B' Ἡ γλῶσσα τῶν πρωτομεταναστῶν.

Ἐκ τῶν διαλέκτων τὰς ὁποίας ὠμιλοῦσαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες μετανάσται τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιῶ, κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς ἐκείνους χρόνους, καὶ τῶν ὁποίων κἀνένα μνημεῖον δὲν ὑπελείφθη, διεσώθησαν γλωσσικά τινα ἀπολιθώματα ταῦτα ἀπρηχαιωμένα ἐντὸς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, μὴ χρησιμοποιούμενα εἰς τοὺς κατόπιν αἰῶνας, περιῆλθαν εἰς ἡμᾶς μόνον χάρις εἰς τὴν συλλεκτικὴν ἰδιοφυίαν τοῦ Βυζαντινοῦ λεξικογράφου Ἡσυχίου. Ἀποδεικνύεται δὲ ὅτι τὰ ἀπολιθώματα ταῦτα ἀνήκουν εἰς τοὺς πρωτομετανάστας τοῦ Ἀξιῶ, καὶ ὄχι εἰς ἄλλας περιοχὰς ἐκ τούτου, διότι ὁ λεξικογράφος Ἡσύχιος τὰ ἀποδίδει εἰς τοὺς Μακεδόνας, ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν μακεδονικὴν διάλεκτον, ἐνῶ εἶναι ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον. Ἄλλ' οὔτε ὁ Ἡσύχιος οὔτε οἱ σημερινοὶ γλωσσολόγοι μέχρι τοῦδε ἐγνώριζαν τὴν παρουσίαν τῶν Ἰώνων καὶ Ἀχαιῶν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιῶ ἐπὶ αἰῶνας, ὅθεν ἀπέβαινε φυσικωτάτη ἡ γλωσσικὴ ἐπὶ τοὺς Μακεδόνας ἐπίδρασις ἀφ' ἧς ἐπῆλθε τὸν Ζ' αἰ. π. Χρ. ἡ Μακεδονικὴ κατὰκτησις. Ταῦτα εἶνε τὰ ἐξῆς: 1) «Ἰνδέα = μεσημβρία, Μακεδόνες». Ἡ λ. προφανῶς εἶνε σύνθετος ἐκ τῆς προθέσεως Ἰν = ἐν καὶ τοῦ οὐσ. ἡ δέα, ὅπερ ἐκ πρώτης ὄψεως εἶνε ἀκατανόητον. Ἐπειδὴ ἡ πρόθ. ἐν, ὡς ἦτο γνωστόν, εἰς τὴν ἀρκαδικὴν, κυπριακὴν, κρητικὴν καὶ παμφυλικὴν διάλεκτον, ἦτοι τὴν διάλεκτον τῶν Ἀχαιῶν, ἐτράπη εἰς Ἰν, ἠναγκάσθησαν οἱ γλωσσολόγοι ν' ἀποδεχθοῦν ὅτι καὶ εἰς τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον ἡ πρόθ. ἐν ἐτράπη εἰς Ἰν, ἀγνοοῦντες ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ παρέμεναν ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιῶ καὶ ὅτι εἰς τὴν ἀχαικὴν διάλεκτον τοῦ Ἀξιῶ ἀνήκει ἡ πρόθ. Ἰν = ἐν, ὡς καὶ ἡ λ. Ἰνδέα = μεσημβρία. Ἄλλ' ὁ λεξικογράφος Ἡσύχιος παρέδωκε καὶ τὴν λ. ἡ ἐνδία = μεσημβρία, ἄνευ ἐθνικοῦ προσδιορισμοῦ. Ὁ Hoffmann, Die Maked. 64 καὶ ἄλλοι τὴν ἐθεώρησαν ὡς λέξιν κοινὴν ἐλληνικὴν, ὡς ἐπίθ. ἐνδιος = μεσημβρινός, ἐκ τοῦ ἐνδίϛιος, ἡδὴ παρ' Ὀμήρῳ ἐνδιος = μεσημβρινός, θηλ. ἐνδία ἡμέρα = μεσημβρία. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἡ λ. ἐνδία παρέμεινε ὡς ἀπολιθώμα. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἀμφότερα τὰ ἀπολιθώματα ταῦτα ἀνήκουν εἰς τοὺς πρωτομετανάστας τοῦ Ἀξιῶ, ἡ μὲν Ἰνδέα εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, διὰ τὴν πρόθ. Ἰν, ἡ δὲ ἐνδία εἰς τοὺς Ἰωνας διὰ τὴν

χρήσιν τοῦ Ὀμήρου. Δὲν ἔχει δὲ καμμίαν ἀνάγκην διορθώσεως ἢ λ. *ἰνδέα*. Διότι ἐλέγετο μὲν εἰς τὴν Κρητ. διάλεκτον *δία* = ἡμέρα καὶ εἰς τὴν λατινικὴν ἐπίσης *dies* = ἡμέρα, ἀλλ' ἢ ῥίζα *de* — δι εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἦτο ταυτόσημος, ἐμφανιζομένη εἰς ἄλλας μὲν λέξεις ὡς *de-*, εἰς ἄλλας δὲ ὡς *di-*, καθὰ καὶ εἰς τὴν λατινικὴν ἢ ταυτόσημος ῥίζα *de* — *di*, εἰς μὲν τὴν λ. *deus* ὡς *de-*, εἰς δὲ τὴν λ. *divus* ὡς *di*. Οὕτω εἰς τὴν ἑλλην. *δία* = ἡμέρα, *δέατο* τοῦ Ὀμήρ. = ἐφαίνετο, *δέελος* τοῦ Ὀμήρου (δῆλος) = ὄρατός. ἰδὲ A. Walde, Latein. Etym. Wört, 1938, 346, 350, Prelwitz, Etym. Wört. σ. 117, Boisacq, Dictionnaire Étym. ἐν λ. *δέατο* σ. 168. Schwyzer Griech. Gramm. 1,576,7.

Κατὰ ταῦτα ἢ λ. *δέα*, ταυτόσημος μὲ τὴν κρητικὴν *δία* = ἡμέρα, εἶναι λέξις τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Ἀξιοῦ, ἐκ τοῦ ἐπιθ. *ἰνδεος* = μεσημβρινός, καθ' ἃ *ἰνδῖος*, *ἰνδία*, ἢ *ἰνδέα* = μεσημβρία· ἐνῶ συγχρόνως τῆς διαλέκτου τῶν Ἰώνων τοῦ Ἀξιοῦ ἢ *ἰνδία* = μεσημβρία. 2) «*ἰζέλα* = *τύχη ἀγαθῆ Μακεδόνες*». Σημαντικώτατον ἀπολίθωμα τῶν Ἀχαιῶν, διότι εἶναι ὑπόλειμμα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν πρωτομεταναστῶν. Τὸ μὲν πρῶτον συνθετ. εἶναι ἢ πρόθ. *ἰν* = ἐν (ἰδὲ ἀνωτ.), τὸ δὲ δεύτερον εἶναι ἢ λ. *ζέλα* = *τύχη*, παρὰ τὸ ρῆμα βούλομαι, δωρ. δήλομαι = εὐχομαι. Ὡστε ἢ φράσις *ἰν ζέλα* νὰ σημαίνῃ ἀγαθῆ τύχη. Εἶναι δὲ ἢ πρωταχαικὴ αὕτη φράσις *ἰν ζέλα* ἐξ ἧς προῆλθε τὸ ἀπολίθωμα τοῦ Ἡσυχίου ἐν μιᾷ λέξει *ἰζέλα* = ἀγαθῆ τύχη, ἀντίστοιχος μὲ τὴν εὐχετικὴν φράσιν τῶν Ἀχαιῶν τῆς Κύπρου *ἰν τύχα*, ὡς ἐκ τῶν κυπριακῶν ἐπιγραφῶν μανθάνομεν, καὶ μὲ τὴν ἰωνικὴν (ἀττικὴν) εὐχετικὴν φράσιν *ἐν τύχη* ὡς ἐκ τῶν ἀττικῶν συγγραφέων εἶναι γνωστόν. Ἔχομεν, κατὰ ταῦτα, τὰς εὐχετικὰς φράσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν πρωτομεταναστῶν, τῶν μὲν Ἀχαιῶν *ἰν ζέλα*, ἐξελιχθεῖσαν εἰς Κύπρον εἰς *ἰν τύχα*, τῶν δὲ Ἰώνων τοῦ Ἀξιοῦ *ἐν τύχη*. Σοφ. Οἰδ. Τ. 81 ἐ. ὧναξ Ἄπολλον, εἰς γὰρ *ἐν τύχη* γέ τω | σωτῆρι βαίη λαμπρὸς ὥσπερ ὄμματι. Θουκ. 4,73,3 εἰ μὲν γὰρ μὴ ὠφθησαν ἐλθόντες, οὐκ ἂν *ἐν τύχη* γίνεσθαι σφίσι. Εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο εὐχετικὸν στάδιον τῶν πρωτοελλήνων, ὡς κατεφάνη, λείπει τὸ ἐπίθ. *ἀγαθός*, ἢ δὲ λ. *τύχη* ἔχει τὴν ἔννοιαν καὶ τῆς καλῆς καὶ τῆς κακῆς ἐκβάσεως, ὡς Πλάτ. 441β *τύχη* φορὰ ἐξ ἀδήλου εἰς ἄδηλον· ἀργότερα ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον νὰ προστεθῆ τὸ ἐπίθ. *ἀγαθός*, *ἀγαθῆ τύχη* (τῶν Ἀθηναίων). Ἰδὲ Preller, Röm. Mythol³. Τόμ. Β' σ. 179 ἐ. J. Kalléris, Αὐτ. 1, 185 ἐ., Hoffmann, Die Makedonen σ. 65, 269, Griech. Dial. 1,309. 3) «*ζέρεθρον* = *βάραθρον*». Τὴν γλῶσσαν ταύτην παραδίδει ὁ Εὐστάθιος ὡς μακεδονικὴν, ὃ δὲ Στράβων ὡς Ἀρκαδικὴν, ἐνῶ ὁ Ἡσύχιος ἄνευ ἐθνικοῦ. Ἄλλ' οἱ σύγχρονοι γλωσσολόγοι ἀποκρούουν τὴν μακεδονικὴν ἰθαγένειαν τῆς γλώσσης λόγῳ τῆς παρουσίας τοῦ δασέος θ. Ἡ ὅλη ὅμως παράδοσις τῶν ἀρχαίων εἶναι ὀρθή. Διότι ἢ λέξις κατὰ Στράβωνα ἦτο τῆς ἀρκαδικῆς διαλέκτου, ὅπερ σημαίνει τῆς Ἀχαικῆς· ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθ. ἀποδίδεται εἰς τοὺς Μακεδόνας, τοῦτο σημαίνει ὅτι προέρ-

χεται ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς τοῦ Ἀξιοῦ, οἵτινες ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐξῆς περιελήφθησαν εἰς τὸ Μακεδονικὸν βασιλείον. Δὲν ἀποκλείεται ἡ λ. νὰ εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν μακεδονικὴν διάλεκτον, ἐπεὶσακτος ἐκ τοῦ Ἀξιοῦ, ἐνῶ ὑπὸ τῶν Ἰώνων τοῦ Ἀξιοῦ θὰ ἐλέγετο *βέρεθρον*, διότι τὸν τύπον τοῦτον σώζει ὁ Ὅμηρος Θ, 14. Ἐκ παραλλήλου κατὰ ταῦτα εἰς τὸν Ἀξιὸν ἐλέγετο ἀχαιστὶ *ζέρεθρον*, ἰωνιστὶ *βέρεθρον* τὸ βάραθρον. Ἴδὲ Kalléris, Αὐτόθ. σ. 181, Schwyzer, Gr. Gram. 1,533. 4) «*ἄξος=ῦλη, παρὰ Μακεδόσιν*». Διὰ τὴν σημασίαν τῆς γλώσσης ταύτης τοῦ Ἡσυχίου πολλὰ ἐδόθησαν ἐρμηνεῖαι. Κατὰ τὴν γνώμην μου σημαίνει ἡ λ. ὁ ἄξος παρὰ Μακεδόσι τὸ δάσος. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ, ἤδη παρ' Ὀμήρῳ Ἀξίος μὲ τὴν κατάλ. -ιος, σημαίνει δασώδη ποταμόν, ἥτοι μὲ ὄχθας δασώδεις, ὡς τοῦτο μέχρι σήμερον παρατηρεῖται, παρὰ τὰς διὰ μέσου τῶν αἰῶνων γενομένας ἀποδασώσεις διὰ πολεμικὰ αἴτια. Ὁ Θουκυδίδης 2.90 διηγεῖται ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Σιτάλκης στρατεύσας κατὰ τῶν Παιόνων διήνοιξεν ὁδὸν «*τεμῶν τὴν ῦλην*» τῆς Κερκίνης, νῦν ὄρος Μπέλες, τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ. Ἄλλ' ἀνήκει εἰς τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον ἡ λ. ἄξος; Ἐννοεῖται ὅτι ἡ λ. ἄξος τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου, καὶ ὄχι τῆς λαϊκῆς, ἰδὲ κατωτέρω, εἶναι ἐπεὶσακτος εἰς τὴν μακεδονικὴν διάλεκτον, ἂν πράγματι εἰσῆχθη ποτέ, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Ἀξίος εἶναι προομηρικὸν καὶ προμακεδονικόν. Τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος Ἀξίος ἤδη προέτειναν ὁ Fick καὶ ὁ Hoffmann, ὡς ἐκ τοῦ ἄξος=δάσος. Ἐνῶ λοιπὸν τὸ δάσος οἱ Ἴωνες τοῦ Ἀξιοῦ ἐκάλουν ἄξον, οἱ πάροικοι αὐτῶν τοῦ Ἀξιοῦ Ἀχαιοὶ τὸ δάσος συνάγω ὅτι ἐκάλουν ὄξον (ὁ ὄξος), ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει ρητὴ παράδοσις περὶ αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἡ ὄξυα, νῦν ἡ ὄξυά. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὴ τῆς Ἀχαικῆς μόνον διαλέκτου ἡ κῶφωσις τοῦ α)ο, ὡς δέκοτος = δέκατος, ἐκοτὸν = ἐκατόν, οὕτω καὶ ἄξος) ὄξος-ὄξυα, ἰωνιστὶ ὄξυη. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ κατ' ἐξοχὴν δασικοῦ δένδρου ἡ ὄξυα ἐκ τῆς Ἀχαικῆς διαλέκτου ἐγενεκεύθη εἰς ὅλην τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διασωθὲν μέχρι σήμερον. Ἡ εἶδησις ἐξ ἄλλου τοῦ Θεοφράστου, Αἰ περὶ φυτῶν Ἰστ. 3,3,8, «οἱ δὲ περὶ τὴν Μακεδονίαν οὐδὲ ταῦτά φασιν ἀνθεῖν ἄρκευθον, ὄξυην...» δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀληθεύη, διότι τῶν δασῶν ὄξυαῶς σήμερον τῆς Ἑλλάδος τὰ δύο τρίτα εὐρίσκονται εἰς τὴν Μακεδονίαν, Ὀλύμπου, Πιερίων, Βερμίου, Κερκίνης μέχρι Ροδόπης καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἔν τρίτον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον, κατὰ τὸν δασολόγον Δ. Καρρᾶν. Ἴδὲ J. Kalléris αὐτόθ. 1, σ. 96 ἐ ὅπου καὶ ἡ πλήρης βιβλιογραφία. 5) «*Θούριδες=νύμφαι, μοῦσαι, Μακεδόνες*». Κατὰ τὴν ἐρμηνεῖαν τοῦ Hoffmann, Maked. 97 ἡ ἐμφάνισις τοῦ δασέος θ ἐν ἀρχῇ τῆς λέξεως προκαλεῖ τὴν ἀμφιβολίαν ἂν αὕτη εἶναι γνησίως ἀρχαία μακεδονικὴ ὡς καὶ τοῦ Fick ἐν Kuhn's Zeitsch. 22, 207. Ὁ Hoffm. ἀνάγει τὴν λέξιν εἰς τὰς περὶ τὸν Διόνυσον Βάκχας αἵτινες ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου παραδίδονται ὡς *θεωρίδες* παρὰ τὸ *θεωρός*. Ἴδὲ Kalléris, Αὐτ. σ. 184 ἐ. Διὰ τοῦτο τὴν θεωρεῖ λέξιν θεσσαλικὴν, ἣν

ὁ Ἑσυχίος ἐξέλαβεν ὡς μακεδονικὴν, ἢ ὡς κοινὴν ἑλληνικὴν, εἰσαχθεῖσαν βραδύτερον εἰς τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν διάλεκτον παρατηρεῖται ἡ τροπὴ ω)ου, ἐν προκειμένῳ δὲ ἐξ ἐπιγραφῆς Μαγνησίας θεουρὸς ἀντὶ θεωρὸς, ἐνομίσθη ἀπὸ τοὺς γλωσσολόγους ὅτι εἰς ὅσας λέξεις ἐμφανίζεται τὸ φωνητικὸν τοῦτο φαινόμενον αὗται ἀνήκουν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Θεσσαλικὴν διάλεκτον, ἥτις εἶναι αὐτὸ τοῦτο Ἀχαϊκὴ. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀνήκουν καὶ εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν τοῦ Ἀξιοῦ; Οὕτω ἕνεκα τῆς γλώσσης τοῦ Ἑσυχίου: «ἀκρωνοὶ = ὄροι ὑπὸ Μακεδόνα», ὅπου ω)ου, διότι ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἄκρος παρήχθη ἀκρωνός - ἀκρωνός, ὁ Hoffmann ἐπεκτείνει τὸ φωνητικὸν φαινόμενον ἀπὸ τὴν Θεσσαλικὴν καὶ εἰς τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον. Ἡ ἀλήθεια ὅμως, ἀφοῦ τὸ φαινόμενον ω)ου δὲν παρατηρεῖται εἰς τὴν Μακεδονικὴν, εἶναι ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑσυχίου εἰς τοὺς Μακεδόνας ἀποδιδομένη γλῶσσα ἀνήκει εἰς τοὺς πρωτομετανάστας Ἀχαιοὺς τοῦ Ἀξιοῦ, ἀφοῦ καὶ τὸ Θεσσαλικὸν φωνητικὸν φαινόμενον εἶναι Ἀχαϊκόν. Κατὰ ταῦτα ἀποκαλύπτομεν ἕνα τοῦ γεωργικοῦ βίου τῶν πρωτομεταναστῶν ὄρον, ὁ ἀκρωνός τῶν Ἀχαιῶν, ὑποτιθέμενον δὲ τῶν Ἰώνων τοῦ Ἀξιοῦ ὁ ἀκρωνός. Περὶ τοῦ γεωργικοῦ βίου τῶν πρωτομεταναστῶν, ἰδὲ Bengtson, αὐτόθι σ. 27. 6) «Θαῦλλος = Ἄρης Μακεδόσιος». Κατὰ τοὺς γλωσσολόγους ἕνεκα τοῦ ἀρχικοῦ θ δὲν δύναται ἡ γλῶσσα αὕτη ν' ἀνήκη εἰς τὴν μακεδονικὴν διάλεκτον· πιθανῶς νὰ εἰσῆχθη ἐκ τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι προσεχέστερον νὰ εἰσῆχθη ἐκ τοῦ Ἀξιοῦ περιλαμβανομένου ἐντὸς τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου; 7) «Ἄρητος, Ἡρακλῆς παρὰ Μακεδόσιν». Εὐφυῶς ὁ Kalléris διὰ τὸ Η τῆς λέξεως Ἄρητος διέγνωσεν ὅτι δὲν εἶναι γλῶσσα μακεδονικὴ ἀλλ' ὅτι οἱ Μακεδόνες τοῦ Ζ' αἰῶνος εὔρον τὸ ἐπάνυμον τοῦτο τοῦ Ἡρακλέους ἐν χρήτει τῶν πρωτομεταναστῶν Ἰώνων τοῦ Ἀξιοῦ, τὸ ἀπεδέχθησαν καὶ τὸ καθιέρωσαν. Αὐτόθι. σ. 112. Ὁμοίως προτείνω ὅτι πρέπει ν' ἀναθεωρηθοῦν αἱ γινῶμαι τῶν γλωσσολόγων περὶ λέξεων εἰς τὴν μακεδονικὴν διάλεκτον εἰσαχθεῖσῶν ἐκ Θεσσαλίας, ἐνῶ πρέπει αἱ τοικῦται λέξεις ν' ἀνιζητηθοῦν εἰς τὴν ἀχαϊκὴν διάλεκτον τοῦ Ἀξιοῦ. Ἰδὲ Kalléris, αὐτόθι. σ. 282 ἔ. Περὶ τινων ἄλλων ἀπολιθωμάτων τῆς Ἀχαϊκῆς καὶ Ἰωνικῆς διαλέκτου ἰδὲ κατωτ. εἰς τὴν ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ ἀνακοίνωσίν μου «Ἡ ἐπιβίωσις τῶν Ἰώνων εἰς τὴν Θεσσαλίαν».

Γ. Ἡ ἀμφικτυονία τοῦ Ἀξιοῦ.

Ὅτι αἱ πέντε ἑλληνικαί, προϊστορικαὶ πόλεις τοῦ Ἀξιοῦ, ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἡ Εἰδομένη, ἡ Γορτυνία, ἡ Ἀταλάντη, ἡ Εὐρωπὸς καὶ αἱ Ἰχναί, τὰς ὁποίας ὁ Θουκυδ. ἀποκαλεῖ χωρία, ὡς εἴπαμεν, ἀποτελοῦσαν ἀμφικτυονίαν καὶ δὴ τὴν πρώτην τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀμφικτυονίαν, ἀλλ' ἀπὸ τίνος αἰῶνος ἄδηλον, τὸ συνήγαγα ἀπὸ τὸν Θουκυδ. 2,100. Ἐδῶ δηλ. ὁ Θουκυδίδης ἱστορεῖ τὴν στρατείαν Σιτάλκου, τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν, κατὰ τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας, ἐν ἔτει 429 π. Χρ., ἐπὶ τῆς

βασιλείας Περδίκκου Β', υιού Ἀλεξάνδρου Α' τοῦ Φιλέλληνας. Πότε ἀκριβῶς ἀπέθανεν Ἀλέξανδρος Α' δὲν εἶνε γνωστόν. Ἀρχομένου τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου τὸ 431, κατὰ Θουκυδ. 1,56, Περδίκκας ὁ Β' εὐρίσκατο ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου. Οὗτος εἶχε 4 ἀδελφούς, Ἀμύνταν, Φίλιππον, Ἀλκέταν καὶ Μενέλαον. Ὁ πατὴρ των Ἀλέξανδρος φαίνεται ὅτι εἰς τοὺς νεωτέρους του υἱοὺς εἶχεν ἐκχωρήσει ἡγεμονίας ἐκ τοῦ μακεδονικοῦ βασιλείου ὡς τιμάρια. Τούτων τῶν ἐκχωρηθεισῶν ἡγεμονιῶν μίαν ἀσφαλῶς, κατὰ τὸν Θουκυδ., κατεῖχεν ὁ Φίλιππος, ἡ ὁποία μᾶς ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα. Ὁ Abel, *Maked. vor König Philipp* 167 ἐδέχετο τὸν Φίλιππον καὶ Ἀλκέταν ὡς πρεσβυτέρους τοῦ Περδίκκου καὶ διέβλεπεν εἰς τὴν ἐκχώρησιν ἡγεμονίας εἰς τὸν Φίλιππον ἐν εἶδος ἐπελθόντος συμβιβασμοῦ μεταξὺ Περδίκκου καὶ Φιλίππου, διότι τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα δικαιοματικῶς θὰ ἀνῆκεν εἰς τὸν Φίλιππον. Ὁ Abel δὲν ἐθεώρει τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον ἱκανὸν νὰ διανεῖμη τὴν βασιλείαν εἰς τιμάρια. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν εἶναι γνωστὸν περὶ ἐκχωρήσεως ἡγεμονιῶν εἰς τοὺς ἀδελφούς Ἀμύνταν καὶ Μενέλαον, τοῦτο ἐν γένει δὲν ἀποκλείει διανομὴν τοῦ μακεδονικοῦ βασιλείου. Ὅπως δὴποτε ὁ Φίλιππος μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀμύντου ἐνόπλιως ἀντέστησαν κατὰ τοῦ βασιλέως Περδίκκου Β', ὅταν οὗτος τοὺς ἀφῆρεσε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀξιού· ἀρχαμένου τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ Φίλιππος εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀξιού, Θουκ. 1,61,4 - 2,95,3. Τὸ 429 π. Χ. δὲν ἔζη πλέον ὁ Φίλιππος, ὅστις μετὰ τοῦ υἱοῦ του, κατὰ Θουκ., συνεμάχει μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον τοῦ βασιλέως Περδίκκου Β'. Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἡγεμονίας τοῦ Φιλίππου, ἥτοι τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων τῆς ἐπικρατείας του. Τὰ ὅρια ταῦτα ἀναγράφει ὁ Θουκυδ. 2,100. Πρὸς βορρᾶν ἢ ἐπικράτεια ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν παραποτάμιον πόλιν τοῦ Ἀξιού Δόβηρον, μὴ συμπεριλαμβανομένην εἰς τὸ βασιλείον τῆς Μακεδονίας, ἐκτεινομένη πρὸς Ν. αὐτῆς μέχρι τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Ὁ Θουκ. τὴν Δόβηρον ὀνομάζει πόλιν Παιονικὴν, ὄχι Μακεδονικὴν. Ὅταν ὁ Σιτάλκης τὸ 429 ἐπεζήτει τὴν ἐπιρροήν του καὶ τὴν δύναμίν του νὰ ἐπεκτείνῃ πρὸς Δ, ἀφορμὴν δ' εὔρεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδ. Περδίκκας Β' « ἀ ὑπεδέξατο οὐκ ἐπετέλει » πρὸς τὸν Σιτάλκην, ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας. Ἀπειλοῦσε δὲ τὸν Περδίκκην μὲ ἐκθρόνισιν, διότι προώριζε τὸν Ἀμύνταν, τὸν υἱὸν τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντος πρίγκηπος Φιλίππου Α', « ὡς ἐπὶ βασιλείᾳ τῶν Μεκοδόνων ». Ὑπερέβη λοιπὸν τὸ ὅρος Κερκίνην, νῦν Μπέλες (Belasica)¹, σημερινὸν σύνορον πρὸς Β τῆς Ἑλλάδος· καὶ οὕτω φθάνει εἰς τὴν Παιονικὴν πόλιν Δόβηρον, ἢ ὁποία κατὰ τὸν Leake, 3,111, τοῦ ὁποίου ἀποδέχομαι τὴν γνώμην, ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὴν παρακειμένην λίμνην, νῦν Δοηράνην, ἥτοι Δοβηράνην². Οὕτω καθορί-

¹ Τὸ πρόβλημα τῆς ταυτίσεως τῶν ἀρχαίων τῆς Μακεδονίας ὁρέων ὁ Ὁρβηλος, τὸ Δύσωρον, ἢ Κερκίνην, ὁ Βερτίσκος συνώψισε τελευταῖον ὁ Geyer, *Maked. bis Philip*, II σ. 4-5.

² Τὸ πρόβλημα ἂν ἢ σημερινὴ λίμνη Δοηράνη ταυτιστέα μὲ τὴν ἀρχαίαν λίμνην ἢ Πρασιάς, ὡς καὶ τὰ συναφῆ περὶ τῆς Κερκινίτιδος λίμνης τῆς Μακεδονίας συνεζήτησε τελευταῖον ὁ Geyer, *Αὐτ.* σ. 4-5.

ζεται διὰ τοῦ πρώτου μὲν τῆς διηγήσεως τοῦ Θουκυδ. τὸ ἀπὸ Β σύνορον, πρὸς τὴν Παιονίαν, καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐπὶ Περδίκκου Β', καὶ τὸ τῆς ἡγεμονίας τοῦ πρίγκηπος Φιλίππου. Τοῦτο εἶναι ἀδιαμφισβήτητον. Ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸς Ν ὄριον τῆς ἡγεμονίας τοῦ Φιλίππου ἐκ τοῦ Θουκυδ διὰ τῆς φράσεως αὐτοῦ ἔπειτα δὲ δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν, ἐξ ὧν λέγει. «Ὁ δὲ στρατὸς τῶν Θρακῶν (τοῦ Σιτάλκου) ἐκ τῆς Δοβήρου ἐσέβαλε *πρῶτον μὲν* ἐς τὴν Φιλίππου πρότερον οὔταν ἀρχήν, καὶ εἶλεν Εἰδομένην μὲν κατὰ κράτος, Γορτυνίαν δὲ καὶ Ἀταλάντην καὶ ἄλλα ἄττα χωρὶα ὁμολογία διὰ τὴν Ἀμύντου φιλίαν προσχωροῦντα, τοῦ Φιλίππου υἱέος, παρόντος· Εὐρωπὸν δὲ ἐπολιόρησαν μὲν, ἐλεῖν δὲ οὐκ ἐδύνατο. Ἐπειτα δὲ καὶ ἐς τὴν ἄλλην Μακεδονίαν προυχώρει τὴν ἐν ἀριστερᾷ Πέλλης καὶ Κύρου· ἔσω δὲ τούτων ἐς τὴν Βοττιαίαν καὶ Πιερίαν οὐκ ἀφίκοντο». Ποῦ λοιπὸν λήγει ἡ ἐπικρατεία Φιλίππου πρὸς Ν; Ἡ ἐπικρατεία τοῦ Φιλίππου λήγει ἐκεῖ ὅθεν ἀρχίζει «ἡ ἄλλη Μακεδονία» τοῦ βασιλέως Περδίκκου, διὰ τῆς φράσεως ἔπειτα δέ. Ἡ ἄλλη Μακεδονία κατὰ ταῦτα, ἀρχίζει ἀπὸ Πέλλης καὶ Κύρου. Ἡ Ἰχνη δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος Περδίκκου Β', ἀρα ἀνήκει εἰς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Φιλίππου, ἐνῶ ἀπὸ Πέλλης δὲν ἀπέχει εἰμὴ χιλιομέτρα 10 περίπου. Ἡ διαχωριστικὴ δηλ. συνοριακὴ γραμμὴ τῆς ἡγεμονίας Φιλίππου καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Περδίκκου ἔκειτο μεταξὺ τῶν πόλεων Ἰχνῶν καὶ Πέλλης. Κατὰ ταῦτα ἐντὸς τῆς ἡγεμονίας Φιλίππου ἔκειντο αἱ πόλεις ἀπὸ Β πρὸς Ν, Εἰδομένη, Ἀταλάντη, Εὐρωπὸς καὶ Ἰχνη. Ἦτο δηλ. μία ἡγεμονία παραποταμία τοῦ Ἀξιοῦ, ἀρχομένη ἀπὸ Β ἀπὸ τῆς σημερινῆς Γευγελῆς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Οὕτω παρὰ τοῦ Θουκυδ. διδασκόμεθα, πρῶτον ὅτι οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ἐξεχώρουν εἰς μέλη τῆς οἰκογενείας των ἐκ τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου ἡγεμονίας ὡς τιμάρια. Τοῦτο δηλ. πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς φαινόμενον τιμαριωτικοῦ συστήματος, ὅποσον ἦτο τὸ λεγόμενον φεουδαλικὸν σύστημα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης τοῦ μεσαίωνα, ἀσχέτως τῶν αἰτίων τὰ ὅποια ἐπροκάλεσαν τὰ συστήματα ταῦτα. Σχετικὴ ἦτο καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς βασιλείας ἰσχυρῶν ἐλλήνων δυναστῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας· Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορ. τοῦ Ἑλλήν. ἔθνους τόμ. Δ' σ. 595 (ἐκδ. δ'). Δεύτερον μανθάνομεν τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας τοῦ Φιλίππου. Τοῦτο μᾶς εἶναι χρήσιμον διὰ νὰ περιγράψωμεν τὰ ὅρια τῆς προϊστορικῆς ἀμφικτυονίας τοῦ Ἀξιοῦ.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων ἀμφικτυονιῶν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. καὶ ἐξῆς ἐμάθαμεν ὅτι φυλαὶ ἢ πολιτεῖαι, ἐπειδὴ συμμετεῖχαν ἀπὸ κοινοῦ εἰς ἐορταστικὰς τελετὰς καὶ λατρείας περὶ τινὰ ἱερὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀνέκυψαν σύνδεσμοι ἢ ἐνώσεις αὐτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν μὲν λατρευτικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἐπίσης ὑπὸ τινὰς περιστάσεις ἀπέκτησαν καὶ πολιτικὴν ὑπόστασιν. Οἱ μετέχοντες τοιούτων συνδέσμων περίξ ἐνὸς ἱεροῦ ἐκλήθησαν ἀμφικτύονες ἢ ἀμφικτύονες. Τὸ ὄνομα

τοιούτων ἀμφικτυονῶν διεπιστώθη περὶ τὰ ἱερά τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος καὶ ἐν Δήλῳ καὶ τοῦ Ποσειδῶνος ἐπὶ τῆς νήσου Καλαυρίας καὶ ἐν Ὀγγηστῶ τῆς Βοιωτίας. Συγγενῆς τούτων τῶν ἀμφικτυονῶν ἦτο ἡ ἔνωσις τῶν ἐξ δωρικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας, ὡς καὶ τῶν ἑνδεκα Ἰωνικῶν αὐτῆς πόλεων. Ἴδὲ G Busolt, Griechische Staatskunde, 1926, σ. 1280 ἐ. Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἐν Θερμοπύλαις ἀρχαιοτάτης ἀμφικτυονίας ἀνάγεται τὸ βραδύτερον εἰς τὸν Η' αἰῶνα π. Χ. ὁ δὲ Schömann-Lipsius 2, 29 τὴν ἴδρυσιν τῆς ἐν Ὀγγηστῶ ἀμφικτυονίας ἀνάγει ἤδη εἰς τοὺς χρόνους τῆς μεταναστεύσεως τῶν Βοιωτῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ὡστε οὐδόλως εἶναι παράδοξον ἂν οἱ πρωτομετανάσταται τοῦ Ἀξιοῦ ἱδρῦσαν τοιαύτην λατρευτικὴν ἔνωσιν, ἀμφικτυονίαν, ἡ ὁποία σήμερον ἀποκαλύπτεται. Ἀμέσως ὅμως ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα περὶ τίνος θεοῦ τὸ ἱερόν συνήρχοντο οἱ ἀμφικτυόνες; Ποίαν θρησκείαν οἱ Ἕλληες συναπεκόμισαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἀπὸ τὰς ἀρχαίας αὐτῶν ἐστίας; Μόνον διὰ συμπερασμάτων ἐκ τῶν ὑστέρων δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, λέγει ὁ Nilsson, Gesch. der griech. Relig., τόμ. Α' 1941, σ. 313. Ταῦτα ἐκ τῶν ὑστέρων δυνάμεθα πρὸ παντὸς νὰ συναγάγωμεν ἀπὸ τὴν μεταγενεστέραν εἰς ἡμᾶς ἱστορικῶς γνωσθεῖσαν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Περὶ τῆς ἐσωτερικῆς θρησκευτικῆς ζωῆς ἐξ ἄλλου τοῦ προελληνικοῦ τῆς Ἑλλάδος πληθυσμοῦ πολὺ ὀλίγα γνωρίζομεν. Ἐπιτρέπεται ἐν τούτοις νὰ προὑποθέσωμεν ὅτι ἡ θρησκεία τῶν πρωτομεταναστῶν Ἑλλήνων, ἣν συναπεκόμιζαν, ἦτο μία κάπως ἀπλή καὶ ἀανάπτυκτος ἀκόμη φυσικὴ θρησκεία. Ἀσφαλῶς ἐγνώριζαν δαίμονας τῆς φύσεως, εἶχαν ὅμως ἀκόμη καὶ θεούς. Ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐνῶ πολλοῦ κίμνει χρῆσιν τῆς λέξεως θῆρ-θηρός = θηρίον, ἐν Α 268 καὶ Β 743 μετεχειρίσθη καὶ τὸν αἰολικὸν τύπον φῆρες, ἀντὶ τοῦ ἰωνικοῦ θῆρες, διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς δαίμονας Κενταύρους, φῆρες ὄρεσκῶοι, φῆρες λαχνήεντες, τοῦτο θεωρῶ ὑπόλειμμα ἀπὸ τὴν διάλεκτον, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ζωὴν τῶν πρωτομεταναστῶν τοῦ Ἀξιοῦ, ὁπότε οἱ μὲν Ἀχαιοὶ τοῦ Ἀξιοῦ ἔλεγον φῆρες οἱ δὲ πάροικοι αὐτῶν Ἴωνες θῆρες. Θεωρῶ δηλαδὴ τὸ ζεῦγος τοῦτο τὸ ὁποῖον ὁ Ὅμηρος διεφύλαξεν, ὡς γλωσσικὸν ἀπολίθωμα ἐκ τῆς διαλέκτου τῶν πρωτομεταναστῶν τοῦ Ἀξιοῦ καθὰ τὸ ἰνδέα-ἑνδία.

Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ζεὺς, ὅστις ἀρχικῶς ἦτο θεὸς τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν, ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸ τῆς μεταναστεύσεώς των. Ἐπειδὴ καὶ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς καὶ τοῖς Ἑλλήσι φέρει τὸ ἐπίθετον *Dyaus piter*, Ζεὺς πατήρ, παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἐπίσης *Jupiter*, τοῦτο τὸ χαρακτηριστικὸν ἐπίθετον τοῦ Διὸς δείχνει ὅτι οἱ Ἕλληες τὸ εἶχαν ἤδη ὡς πρωτομετανάσταται. Ἐσήμαινε δὲ τότε τὸν πατέρα τοῦ οἴκου, ὅστις ἐπιμελεῖται τοῦ οἴκου καὶ ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν οἰκογενῶν. Ἡ τοιαύτη ἔννοια τοῦ θεοῦ ἐλήφθη ἀπὸ τὴν τότε πατριαρχικὴν τῆς κοινωνίας τῶν πρωτομεταναστατῶν ὀργάνων, διότι ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις ἐκράτει καὶ εἰς πάντας τοὺς ἰνδογερμανικοὺς λαούς. Ἐκ τούτου μεταγενεστέρως ἐγεννήθη ἡ ἔννοια Διὸς ὑπάτου μῆστω-

ρος και πατρός τῶν Θεῶν. Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν προϊστορικῶς ὁ Ζεὺς περιεβάλλετο καὶ ὑπ' ἄλλων εἰς αὐτὸν ὑπαγομένων θεοτήτων. Μὲ τὴν πατριαρχικὴν ὀργάνωσιν συναπτεται ἡ λατρεία τῆς ἐστίας τοῦ οἴκου, ἣτις ἐπροσωποποιήθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεταγενεστέρως Ἑστίαν καὶ τὴν ρωμαϊκὴν Vesta. Ὁ Θεόφραστος διηγεῖται, παρὰ Πορφυρ. Π, 20, ὅτι μέρος ἀπὸ τὸ καθημερινὸν γεῦμα, πρὸ τῆς ἐστίασεως, ἐτοποθετοῦσαν ἐπὶ τῆς ἐστίας· ἡ προίμια «ἀφ' ἐστίας ἄρχου» τοῦτο ὑποδηλώνει. Ἄλλ' εἶναι αὐτονόητον ὅτι οἱ πρωτομετανάσται ἀπὸ τὰς παλαιὰς τῶν ἐστίας καὶ ἄλλας θεότητος συναπεκόμιζαν. Μίαν τοιαύτην μετὰ τὸν Δία θεότητα ἀνεγνώρισαν εἰς τὴν Θέμιστα. Ταύτης τὸ ἐν Ἴχναϊς μαντεῖον κατάγεται ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ὡς εἰς τὴν προηγούμενην ἀνακοινώσιν μου κατέδειξα, Πρακτ. τῆς Ἀκαδημίας, τόμ. 30, 1955, σ. 286. Περὶ τοῦτο τὸ ἱερὸν τῆς Θέμιστος συνήρχοντο οἱ ἀμφικτύονες τοῦ Ἀξιοῦ; Οὐδεμίαν ἔχομεν περὶ τούτου μαρτυρίαν. Ἄλλ' ὅτι αἱ τέσσαρες, ὡς ἄνω, πόλεις τῆς κοιλάδος μετὰ τινῶν ἄλλων οἰκιζμῶν, τοὺς ὁποίους δὲν κατωνόμασεν ὁ Θουκυδίδης, μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ περιελαμβάνετο, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, καὶ αἱ Ἴχναι, ὡς πέμπτη πόλις, ἀποτελοῦσαν ἐνότητα, ἀμφικτυονίαν, κατ' ἀρχὰς βέβαια μόνον λατρευτικὴν, καταφαίνεται ἐκ τούτου, διότι τὸν Ε' αἰῶνα π. Χρ. ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμη ν' ἀποτελοῦν ἐνότητα, κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἀρχὴν, ἐκχωρηθεῖσαν εἰς τὸν βασιλοπαιδα Φίλιππον. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀνεκαθεν καὶ πρὸ τῆς Μακεδονικῆς κατακτητέσεως ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς κοιλάδος τοῦ κάτω Ἀξιοῦ εἶχε συμπαγῆ εἰς ἐνότητα τὴν ὁποίαν οἱ Μακεδόνες εὐρῆκαν ἐτοιμὴν καὶ τὴν συνετήρησαν μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ Ε' αἰῶνος. Αὐτὴ ἡ ἐνότης εἶναι ἡ τῆς προϊστορικῆς ἀμφικτυονίας. Οὕτω κατὰ Θουκυδίδην ὁ Σιτάλκης εἰσέβαλεν «εἰς τὴν Φιλίππου πρότερον οὔσαν ἀρχὴν», ἦτοι εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Φιλίππου, ἣτις ὑφίστατο πρὸ τοῦ ἔτους 429, ἰδὲ ἀνωτέρω. Ἡ λέξις ἀρχὴ τοῦ Θουκυδ. σημαίνει τὴν ἐπικράτειαν, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἐν 2, 96, 3 («ἄσοι») ἔσχατοι τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ (τοῦ Σιτάλκου) ἦσαν». Ἡ ἐπικράτεια αὕτη τοῦ Φιλίππου εἶχεν ἄραγε ὡς κράτος, ἐνιαῖον φυσικὸν χωρὸν, ἦτοι ἔδαφος ἐντὸς φυσιολογικῶν ὁρίων, ὥστε νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὰς ἄλλας ὁμόρους χώρας ὡς χωριστὴ φυσιογνωμία, νὰ ἔχη ἔδαφικὴν αὐτοτέλειαν καὶ οὕτω ἀσφάλειαν; Δύσκολος εἶναι ἡ ἀπάντησις εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα· ἰδὲ Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Τὰ πρὸς βορρᾶν σύνορα τοῦ ἑλληνισμοῦ, σ. 3 ἑ. Ἄλλὰ διὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν τῆς συμπήξεως τῆς ἀμφικτυονίας τοιοῦτον ζήτημα δὲν τίθεται. Μέχρι τίνος βαθμοῦ ἔφθαναν αἱ ἀρμοδιότητες τῆς προϊστορικῆς ἀμφικτυονίας δὲν γνωρίζομεν. Ἐκτὸς ἂν θέλωμεν ἀπὸ τὴν μεταγενεστέραν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν ἀμφικτυονιῶν ν' ἀντλήσωμεν συμπεράσματα ἐκ τῶν ὑστέρων.